

Bias, Beware!

פרשת משפטים תשע"ח

Fair Dispensation of Justice ⁵ If you see the donkey of someone you hate crouching under its burden, would you refrain from helping him? — you shall help repeatedly with him.

⁶ Do not pervert the judgment of your destitute person in his grievance. ⁷ Distant yourself from a false word; do not execute the innocent or the righteous, for I shall not exonerate the wicked.

*⁸ Do not accept a bribe, for the bribe will blind those who see and corrupt words that are just.

5 אמת ה' תכון

טעם פסול זה מפורש בתורה, כי השוחד יעור עיני חכמים ויסלף דברי צדיקים, ובגמרא (כתובות ק"ה) מאי טעמא דשוחדא? כיון דקביל ליה שוחדא מיניה איקרבא ליה דעתיה לגביה והוי כגופיה, ואין אדם רואה חובה לעצמו, מאי שוחד? שהוא חד, זאת אומרת שפסול השוחד יסודו בכוח פסיכולוגי הטבוע בנפש האדם, שכאשר הוא מקבל מחבירו איוו טובת הגאה שהיא, מתקרבת דעתו אליו כל כך עד שהנותן והמקבל נעשים לב אחד (רש"י שם). עין שכלו של המקבל לוקה בעוורון, ואי אפשר לה לראות שום חובה לנותן, כח השיפוט שבו מתבלבל ודבריו יוצאים מסולפים.

לכאורה חושבים שהדברים אמורים באנשים רגילים, אולם מדברי חז"ל אנו למדים שזה פוגם גם בגדולי עולם, ואין איש אשר יכול לומר שהוא נקי מזה נציין דוגמאות אחדות, בין המצוות שנצטוו בהם בני ישראל בכניסתן לארץ, ישנה מצוה למנות להם מלך, הרמב"ם מפרט כל הסגולות הדרושות למלך בישראל והתנהגות העליונה שחייב בה.

והנה נקבעה הלכה שאין מושיבין מלך בעיבור שנה, פסול הוא להיות דיין בעיבור שנה מפני שהוא נוגע בדבר ונוגע פסול לדין, ומהי הנגיעה שבשבילה הוא פסול? משום אפסניה (סנהדרין י"ח:), המלך מחלק ממון לחיילותיו כך וכך לשנה, נוח שיהיה לו כל השנים מעוברות (רש"י שם), או מפני שנותן לחיילותיו חודש בחודש, והוא נוטל המס בשנה ומפזר להם חודש בחודש, ואם יוסיפו חודש צריך ליתן משלו לפיכך דוחה את העיבור (רמב"ם מידוש החודש ד' י"א).

הגיוון רב-ה"ם לבב רצה ח. ושוחד לא תיקח (כ"ג, ח) מדוע, אפילו לדון דין אמת? אפילו לטפוט אמת רש"י

יש להבין: מה רע בכך? הרי קיבל השוחד לדון דין אמת. מסתמא מדובר, שהוא חושש שהדין הזה מוטא ועלול לדון דין שקר ולכן נתן שוחד למען האיזון, וחזקה על פועל שעושה שליחותו, היות וקיבל כסף למטרה מסוימת וודאי יקיים וישפוט דין אמת, אם כן מה רע בכך?

רואים מכאן שכוח השוחד כה גדול, שאפילו קיבל שוחד לדון דין אמת, בסגפו של דבר הוא ידון דין שקר. זהו הכוח הטמון בשוחד שמעווד ומסלף עיני פקחים. ועוד נראה: "אלוקים ניצב בעדת א-ל" (תהילים פ"ב, א), פירושו שהדין שיוצא מאת הדיינים הוא רצון ה' ואם לפי סדרי הדין והראיות שיש בפני בית-הדין, הבעל דין אמור לשלם או להפסיד כסף שלפי מיטב שיפוטו והכרתו של בית הדין מגיע לנידון, הרי שיש כאן הוכרעה אלוקית שכסף זה יצא מידו ליד רעהו, הלכך אין לתת שוחד אף לדון דין אמת, משום שהוא יוצא בזה נגד רצון ה' בעולם. מצינו בזה שפרשת משפטים היא פרשת הגלגלים ללמדך שאין כאן רק חשבונות השייכים לעולם הזה, אלא גם סגירת מעגלי חשבונות אלוקיים ששייכים לדורות קודמים. לפי זה אפשר אולי להבין מה שמצינו בספרים שדרך המשפטים אפשר להתחזק באמונה. המאמין מכיר בכך שאלוקים ניצב בעדת א-ל וכל היוצא מבית הדין, היא האמת לאמתה, ועל ידי זה מתחזקת בלבו האמונה וההכרה שכל העולם מושגת על ידו יתברך.

3 אמת ב' תכון

כי השחר יעור פקחים ויסלף דברי צדיקים (כג, ח). תמוה, וכי צדיקים מקבלי שוחד הם? ברם הכונה היא, כאשר דיין יושב בבית דין ומקבל שוחד, אוי באופו בלתי ישיר הוא מסלף גם את דברי חבריו הצדיקים שיושבין יחד עמו בדין, כי השוחד מסלף, מבלבל ומרעיל את כל האוירה הזורשה למיטפט צדק.

4 דבר ארבע

וזהו הרמב"ן (דברים כא, ה) כתב לגבי עגלה ערופה בשם האבן עזרא וז"ל: וינין העריפה, אמר רבי אברהם שהשם צוה לעשות כן על העיר הקרובה, כי יולי' שעשו עבירה כדומה לה לא נזדמן שיהרג אדם קרוב מהם, כלומר כאשר נעשה דבר עבירה והאדם שותף לאותה עבירה, אפילו שלא בידיעתו, אות הוא שהוא גם שייך לאותו ענין, אותם דיינים שלא לקחו שוחד, אף על פי שאינו אשמינו, מכל מקום כיון שהם יושבים יחד עם הדיינים לוקחי השוחד ויושבים עמהם ונעשים עורים ואינם יכולים לדון דין אמת לאמתו.

6 מעתה צא ולמד עמוד והסתכל כוחות נפש האדם ומדותיו עד כמה הם מגיעים, מלך ישראל שהועמד על ידי סנהדרין של שבעים ואחד אנשים, חכמים ונבונים מופלגים בחכמת התורה ובעלי דעה מרובה, בהסכמת הנביא או בהסכמת מלך מלכי המלכים בכבודו ובעצמו ככיכול, שהנהו ירא שמים באמת, בעל מדות טובות ועונה יתרה ומרוחק מכל הנאות העולם המסירות לבו מתורת ה', ספר תורה פתוח לפניו תמיד, ואינו מסיח דעתו אף רגע מכל

והנה, גם הכהן הגדול, זה האיש הקדוש מרחם אמו ושכינה מדברת מתוך גרונו, האיש אשר גם המלך צריך לעמוד לפניו ויש בו מעלות יתרות על מלכי יהודה - גם הכהן הגדול הזה אין מושיבין אותו בעיבור השנה מפני הנגיעה. ומהי הנגיעה? לא נגיעת אפסניא, משכורת של חודש לחיילות המלך, אלא נגיעה עצמית פשוטה: "משום צינה" (סנהדרין יח:). כלומר, "שמא לא תהא דעתו נוטה לעבר השנה כדי שלא יבוא תשרי בימי הקור והוא טובל ביום הכיפורים חמש טבילות!" והרי הקור לא גדול ביותר בארץ-ישראל אף בחודש מר-חשוון, ובשעת הצורך היו מטילים גם מים חמים לתוך המקווה כדי להפיג צינת מי-המקווה, ובכל זאת יש חשש שגם הנגיעה הפעוטה הזאת תעוור את עיני הכהן הגדול ותטה את דעתו לעשות היפך האמת ויסלף את דבריו לבלי לעבר השנה אף במקום שיש צורך בזה.

~ אמור מעתה שאין עצה ואין תבונה נגד הנגיעה, וכי כל אדם אף החכם והצדיק ביותר אי אפשר לו להשתחרר מעיוורון השכל וסילוף האמת אם רק יהיה נוגע בדבר.

בידיעה הנכונה עד כמה ביד כוח הנגיעה של האדם להטות את דעתו ולסלף את האמת, תלויים גופי תורה והלכות גדולות כרוכות בה.

8 זקן אלה טע

9 R. Munk
8. Do not accept a bribe. Rashi comments that a bribe can even corrupt a Torah scholar, for if he accepts a bribe, "his mind will lapse into confusion, his learning will be forgotten, and his eyes will lose their brightness." Elsewhere, Rashi notes that it is impossible not to be influenced in favor of someone who gave you a gift (Deuteronomy 16:19). Our Sages extend this prohibition to accepting verbal expressions of gratitude, gestures, and minor services which can have a corrupting influence (Kesubos 105b). Of course, accepting a monetary bribe is more serious since it is usually offered in secrecy. That is why it is counted among the eleven secret acts which were cursed by the entire nation unanimously (Deuteronomy 27:25; R' Bachya).

However, an exception was made during the Middle Ages when it was customary among Jews to offer large gifts to those magistrates or lords who judged their law-suits with gentiles. Chavos Yair explains that in those days, Jews were in an inferior position and so the judges were prejudiced a priori in favor of the gentiles and would accept their testimony and distorted facts unconditionally. Consequently, the bribes offered by the Jews were meant only to counterbalance the influence of these prejudices and to facilitate an equitable judgment.

מדרכי הזהירות שנקטו גדולי התנאים והאמוראים, יכולים אנו ללמוד על כוחו הגדול של השוחד (ענין כתובות דף קה). וכבר אמר הגרייס זצ"ל (באגרת המוסר) שכל איש הוא בבחינת דיין תמידי כל ימי חייו. כל מעשי איש ורעיונותיו, מחשבות לבו ותנועות גופו תלויים בשיקול דעתו. החשש, אי"כ, מהשפעת השוחד חל על כל אחד ואחד בנגוע לכל עניינו. חובה גדולה יותר היא על האדם הפשוט, שהוא בעל הדבר גופא, לחשוש מן השוחד - מאשר לדיין הדין בעניני הזולת.

* גילגלי התורה בשליטת השוחד והנגיעה מטילים צל גדול על כנותן ויושרן של דעות האדם ומחשבותיו הבנויות על שכלו. שהרי איך יכול האדם להגות דעות ישרות ואמיתיות, בשעה שהוא מלא שוחד ונגיעות כרימון. אלה אשר יגעו בתורת המוסר ונתגלו להם רזי התורה בהבנת כוחות הנפש, יודעים להעריך נכונה כמה אוילית ומגוחכת היא התפארותם של אלה הסבורים שהאמת נר לרגלם, והשוחד גדול עד כדי כך שפועל בתת הכרה של האדם. מלבד זה שהוא מעוור את עיני השכל של המשוחד, הוא עוד מתקשט בקישוטי אמת וצדק ויוצר חבילות של נימוקים וראיות המוכיחים את צדקו. ובני אדם

10 דבר מרבי

א"ה היות ומהיסודות הגדולים אותם היה משריש רבינו בתלמידיו הוא ענין "אמונת חכמים" והשכם והערב היה חוזר בכל דרך אפשרית ללמדנו בזה ארחות חיים ובהיות רבינו מגיע למקרא הזה היה בוער באש להבה בדברי החזון איש בספר אמונה ובטחון, דברים שהם יסוד מוסד בהשקפת התורה על אמונת חכמים, בחרנו לצטט דברי החזון איש מילה במילה כי את צורת אמירת הדברים לא יכולנו להביע בכתב.

אמונת חכמים

וז"ל החזון איש שם (פ"ג, ב): יש עוד רעה חולה אשר היצר ילפת בה להנאי אמונת חכמים מלב בני אדם והוא משקל המרמה של הנגיעה, חובת התלמיד להאמין כי אין נגיעה בעולם בעלת כח להטות לב חכם לעות משפט, כי מגמת החכם לזכות נפשו ולהתגאל באיזה אשמה יכאב לנפשו יותר מכל מכה ופצע ואיך יתכן כי בשביל בצע כסף או לעגי חנף יחבל נפשו לעות משפט, נוסף לזה כי תכונת האמת היא אצל חכם תכונת נפשו ושרש מציאותה וכל אבקת שקר ממנו והלאה וכן היא אמונת המון ישרים המתאבקים בעפר רגלי חכמים.

• אך היצר חתר חתירה תחת כסא הנאמן לצודד נפשות הנוטות להתחכמות ומביא להם לימוד שלם מן הגמרא, כי הנגיעה היא בעלת כח מכריע לקטנים ולגדולים יחד לפנייה יכרעו גם הנבונים ביותר גם חסידים ואנשי מעשה ואין זה גנאי לחכמים אחרי שכן הוחק בטבע אנושי ואינם יודעים כי לפי ההנחה הזאת מתיתם כל הדור ואין שופט בארץ ונתבטלה סנהדריה של הארץ, כי אף אם יסכים האדם על גדלות חכמתו של החכם לא יחייב את נפשו לשמוע

11 אליו אחרי שימצא לתלות את הוראתו באיזה נגיעה וזה לא יבצר מכל מ שאינו שבע רצון מהוראת החכם ועל ידי זה קם דור ששופט את שופטיו וכי איש הישר בעיניו יעשה ובכל מקרה רב הערך מתלחשים המתחכמים עי נגיעה פלונית שהטתה לב החכם ולפעמים המובהק שבדור בעמדתו הבלת נכונה וכל אוירה של העיר ולפעמים אוירה של כל הארץ מתמלאה שוט לשו קטטות ומריבות וללא אמונה בחכמים גברו בארץ.

יסוד הדעה הזאת מצאוה בגמ' (סנהדרין י"ח ע"ב) אין מושיבין מלך וכה"ב בעיבור שנה, מלך משום אפסניא, כה"ג משום צינה, והדין נאמר במלך החסין שבחסידיים ובכה"ג כשמעון הצדיק, ועוד אמרו (כתובות ק"ה ב) ריבר"י הוה רגני אריסיה דהוה מייתי ליה כל מעלי שבתא כנתא דפירי יומא חד אייתי לוי בחמישי וכו' בהדי דקאזיל ואתי אמר אי בעי טעין הכי כו' וכן אמרו שנ בריב"א.

14 23-28 קאמ-ר יבב

איסור לקיחת שוחד חוק ולא משפט

ואמנם השוחד ענין מיוחד והוא כי מקח שוחד הוא מן הגנויות במוחלט שהתורה תיעבתו ובעקבו בסוד כחות הנפשות לעור עיני חכמים ולסלף משפט ובהיות שאמרו שהסתכל הקדוש ברוך הוא בתורה וברא עולמו חייבה התורה כח בשוחד לעור ולסלף ולהזהיר לברוח ממנה והנה נוסף על כח נגיעה שהוא ממנה העולם כפי טבעת בני אדם, הוזמן כח טומאה בשוחד לטמטם הלב ולרדם את הבינה להנעים בפי הדין לזכות את משחזו ואחרי שהתורה פסלתו לדין-זה לדון בין משחזו לרעהו הוסר ממנו גם מחסה החכמה אשר הובטח בה תמיד לבלי להכשל בחטא ואשמה, אם יעבר על מה שהזהירה התורה וישב על כסא המשפט בניגוד למצות התורה והנה אין הזהרת השוחד מכלל המשפטים אלא מכלל החקים שהרי לא אסרה תורה הוראה לעצמו ואדם רואה טריפה לעצמו אף אם הוא דל וכל חייו תלויים בו והוא מורה בחמץ שעבר עליו הפסח אף ברכוש גדול וכשירה להיתר ואחד הנרגנים יתרהר אחריו כי הפסד ממונו הטעתו הרי זה מן המהרהרים אחר רבם ואנו בטוחים בחכמים שהנם מורמים מפחיתות יחשדו במ קטני בינה, ידעו ולא יבינו נפש משכיל.

דברים נפלאים כתב החזון איש בביאור ענין זה:
 "הנה חובת התלמיד להאמין כי אין נגיעה בעולם בעלת כח להטות לב חכם לעוות משפט, כי חפצו ומגמתו ושל החכם היא לזכות את נפשו, ולהתגאל בעשיית עוול יכאב לנפשו יותר מכל מכה ופצע, ואיך יתכן כי בשביל בצע כסף, יחבל נפשו לעוות משפט?"

"נוסף לזה, תכונת האמת אצל חכם היא תכונת נפשו ושרש מציאותה, וכל אבקת שקר ממנו והלאה!"

לפיכך כשחכם מורה היתר לעצמו בטריפה או בחמץ שעבר עליו הפסח, ואחד הנרגנים יתרהר אחריו כי הפסד ממונו הטעתו, הרי זה מן המהרהרים אחרי רבם. ולא יחשדו בחכמים אלא קטני הדעת נעדרי הבינה אשר לא ידעו ולא יבינו נפש משכיל, ואנו בטוחים בחכמים שהנם מורמים מפחיתות כאלה.

ומה שאסרה התורה שוחד, הוא משום שבנוסף על כח הנגיעה שהוא ממנה וטבע בני אדם, ניתן כח טומאה בשוחד, לטמטם הלב ולהרדים את הבינה, להנעים בפי הדין לזכות את משחזו, וטמטום זה מסיר מהחכם או מחסה החכמה המונעת ממנו להכשל בחטא ואשמה.

מסיים החזון איש: "והנה אין אזהרת השוחד מכלל המשפטים אלא מכלל החוקים... אבל מה גדלה השואה ומה רב החושך, בהתרת החשד בכשרים במקום שהתורה הכשירתם לדון ולהורות, ובכלל זה כל הנהגת העולם בדברים המתרחשים יום יום".

כמה נפלאים דברי החזון איש, כי אין נגיעה בעולם בעלת כח להטות לב חכם לעוות משפט, וכן שהתגאלות בעשיית עוול כואב לנפשו של החכם יותר מכל מכה ופצע, ותכונת האמת אצל חכם היא תכונת נפשו ושרש מציאותה, וכל אבקת שקר ממנו והלאה, ולא יחשדו בחכמים אלא קטני הדעת נעדרי הבינה אשר לא ידעו ולא יבינו נפש משכיל, ואנו בטוחים בחכמים שהנם מורמים מפחיתות כאלה.

וראויים הדברים למי שאמרם!

ואף במשפט בין איש לרעהו לא פסלה תורה רק בשוחד שבזמן המשפט אבל לא אסרה תורה לשפוט את אהובו ואת שונאו רק שושבינו ושונאו שלא דיבר עמו ג' ימים לדעת יש אומרים בחושן משפט (סימן ז' ס"ז בהגה"ה) ואף

שנטיה הטבעית יש במוחלט להטבת אהובו ולרעת שונאו אך כח טומאת השוחד אין כאן והתורה האמינה בבטחה גמורה את החכם הדיין כי יראה נכוחות ולא יטה לבו לשאיפת טבעו כהרגל שנעשה טבע שני אצל חכם והאמת תמיד נר לרגלו ואור לנתיבתו וצדקו ישוב משפט ולא עוד אלא שאמרו במקום פסידא עביד אינש דינא לנפשו ולא חשדוהו לעוות דינו ואמרו (ב"ב נ"ה ע"ב) האי דיינא דמתקרי לדין ומפקין מניה ממונא בדין לאו שמייה דין ולא למדו עליו זכות מפני אונס הנגיעה.

13

עיבור השנה איקרי משפט

והנה פסלו חכמים נוגע בעיבור השנה דאיקרי "משפט" כדאמר (ר"ה כ"ה ע"ב) אע"ג דקרא בקידוש החדש כתיב גם עיבור שנה דינו כקידוש החודש ויהיבין ליה דיני משפט וכל זה בכלל חקי המצוה שהוזהרנו ממקח שוחד ומהם פסולי דרבנן ומהם מדת חסידות ומה שאמרו ריב"ז וריב"א שהרגישו בנפשם ולשון הגמרא אמר היינו בלבם קירוב הדעת היינו קירוב הטבעי של נגיעה ובגדולים הטבע יותר חזק כלפי שכלם החזק למען יעמדו על משקל הנסיון ויבחרו בטוב בחירתם, שזה סוד בריאת האדם ואפשר שמדת החסידות הוא גם בסוד היצירה וכשניתן כח בשוחד לעור ניתן כח גם בשוחד של מדת חסידות לעור החסידים, אבל מה גדלה השואה ומה רב החשך בהתרת החשד בכשרים במקום שהתורה הכשירתם לדון ולהורות ובכלל זה כל הנהגת העולם בדברים המתרחשים יום יום.

16 א] אודות חשיבותם של גדולי עולם, כתב בספר מכתב מאליהו (ח"א) וז"ל, והנה איזה מהגאונים הללו זכיתי לדעת פנים, וראיתים באסיפות בעיני כלל ישראל, כמו החפץ חיים זצ"ל, והגר"ח מבריסק זצ"ל, והג"ר ר' חיים עוזר זצ"ל, ואוכל לומר לו נאמנה, כי אפילו להשגות פעוטים שכמותנו הן היתה פקחותם מבהלת, ועומק שכלם היה יורד ונוקב עד התהום ממש. ולא היתה שום אפשרות לאדם שכמותינו לעמוד על סף דעת בהירות הבנתם. זאת ועוד אחרת. מי שראה אסיפותיהם, ראה בחוש כי, עכ"פ בשעה שחשבו מחשבותיהם והתעמקו בדעתם לש"ש בעיני כלל ישראל היה המראה נורא, לראות את גודל ועומק הרגשת האחריות שהיתה על פניהם³⁸, באופן שמי שלא

תשעה אהל פרשת שופטים משה

בדורם שהם עצמם כמו המקדש המקודש (דרשות הר"ן דרוש השמיני)³⁷.
 כי הנה עיקר אמונת אומן בתורת ה', היא האמונה בחכמיו, דור דור ודורשיו. ולא האמין בשופט אשר יהיה בימים ההם, כי לא יטוש ה' עמו ויהיה עם השופט ההוא, כאשר אמרו חז"ל על הפסוק "ואף גם זאת" ומי שהעמדתי להם בית רבי וחכמי דורות. והוה כלל גדול שכל קטבי התורה סובבים עליו (חתם סופר, דרשות עמ' קכז).

ראה את זאת לא ראה הרגשת אחריות מימיו, וכל מי שזכה לעמוד לפנייהם בשעה כזו, היה ברור לו שראה שכינה שורה במעשה ידיהם, וכי רוח הקודש שרתה בחבורתם. ממש ראוי לומר "המבדיל בין קודש לחול" על ההבדל שבין אסיפותיהם לבין האסיפות שאנג מורגלים בהן וכו', וכבר אמרו לנו חז"ל, לשמוע לדברי חכמים אפילו אומרים לנו על שמאל שהיא ימין, ולא לומר ח"ו, שבודאי טעו מפני שאנוכי הקטנטן רואה

בחוש את טעותם, אלא החוש שלי בטל ומבוטל הוא כעפרא דארעא כלפי בהירות שכלם וסייעתא דשמיא שלהם. הן אין בית דין יכול לבטל בית דין אלא אם כן גדול ממנו בחכמה ובמניין, ובלי זה, קרוב הוא אשר מה שידמו שהוא חוש אינו אלא דמיון ורעות רוח. וזהו דעת תורה בגדר אמונת חכמי וכו'.

חסרון הכרת ההתבטלות לעומת רבותינו, זהו שורש כל הטאת ותחילת כל חורבן, עכ"ל. מילים נוראות! עלינו לחנך את עצמנו להתבטלות מוחלטת, לא די להתחנך לאמונת חכמים. ממשיך הרב דסלר זצ"ל שם, וכל הזכויות לא ישוו לעומת שרש החיים שהוא "אמונת חכמים" - אם אדם מאבד אמונת חכמים הוא מאבד ח"ו את שורש הטוב, שורש החיים. ומקבל "שורש פורה ראש ולענה", שורש לכל הטאת וחורבן! עכ"ל³⁹.

דורנו אנו, שצבועים הם ח"ו בנגיעות עצמן... אלא עלינו לקבל שאם אכן מתערבים באיזה ענין בע"כ שאינם נוגעים בדבר בשום נגיעות, ואדרבה זה רשעות מצידנו לחשוד בהם דבר זה, וכדיוק כמו שאין חושדים בעדים שלפנינו אם כשרים הם או לא... כמו"כ הוא, והוא הדין, שאין חושדים לגדולי ישראל שהם פסולים מטעם נגיעות! ⁴¹

[ב] כתב החזו"א וז"ל, שהחושבים שהוראה באיסור והיתר חלק אחד, והוראה בשוק החיים חלק שני, להיות נכנעים להוראת חכמי הדור בחלק ראשון ולהשאיר לבחירתם בחלק השני, היא השיטה הישנה של המינים בירידת היהדות כאשכנז אשר הדיחו את עם ישראל, עד שנתערבו בגוים ולא נשאר לפליטה⁴². והפלאך זו היא גילוי פנים בתורה ומבזה ת"ח, ונרון בין אלו שאין להם חלק לעזה"ב, ונפסלים לעדות, עכ"ל.

ובמקום אחד (קובץ אגרות' מכתב קפב) כתב החזו"א וז"ל, שאלת איך הדרך לאמונת חכמים. תשובה - אמונת חכמים תלויה באמונת החכמה בכלל. אין חכמה בעולמנו בלתי אם עברה לנו דרך נשמת חכם חז, עכ"ל.

ביאור דבריו הוא, מאחר שכל חכמה הוא פרי שכל אנושי אשר הטעות מצוי בה, רק התורה הוא האמת לאמתה כאשר היא דבר ה' מן השמים. וא"כ תלמיד חכם אשר שאב כל חכמתו מבאר התורה אשר מן השמים, מול חכם מחכמי אומות העולם אשר ינק כל חכמתו מחכמת בשר ודם, פשוט הוא כי צריך לתת אימון בו כחכם ישראל אשר כל מקור חכמתו הוא מן השמים. והכל תלוי כפי אשר מאמין האדם בתורה מן השמים כך יקל עליו להאמין בכל דברי חז"ל בכלל, ובכל תלמיד חכם בפרט.

* וכן איתא בתנחומא (בשלח ט) השומע מפי תלמיד חכם כשומע מפי הגבורה, ע"כ. וכמה היו מתחזקים בדורות הקודמים לקבל פני גדולים. אנשים לרבות באו מגלילות רחוקים - כשעבר מרגא הגרעקא זצוק"ל באחת המדינות, לשמוע חכמתו, וזהו מכת התשווקה לרוחניות, ובשעה שלומד הרי הוא כמקבל מאת המקום⁴³.

And when we perceive the *talmid chacham* as the one who upholds the continual, universal phenomenon of the Revelation at Sinai, one in whom the Divine will is revealed to the Jewish nation, then we cannot fail to understand that when the Torah commands, את ה' אלקיך תירא, *you are to fear Hashem, your G-d* — then את לרבות תלמידי יקמים, *the word את comes to add Torah scholars to the category of reverence for God (Rava Kamma 41b).*

כתב בספר שם משמואל (סוף מועדים) וז"ל, ובטח זכור תזכור מה שכבר שמעת ממני הרבה פעמים, שעיקר היהדות להיות האדם בטל לדעת התורה וחכמי' ואפילו שיאמרו לך על שמאל שהוא ימין, וזה שאדם מבטל דעתו לדעת התורה וכוף אזניו לשמוע

חכמים, הוא שווה יותר מהכל. ועל כן אין לך להצטער אם לא תצום ביום הכיפורים, כי במה שמשמע לדעת חכמי התורה שציוו שלא לצום, אם הרופא ציוו שלא לצום, הוא שווה יותר מעיקר הצום, עכ"ל.

Pirkei Torah - R. Gifter

In Makkos 22b, Chazal teach: כמה טפשיאי שאר אינשי דקמי מקמי ספר *What fools are the people who stand in the presence of a Torah scroll but do not stand in the presence of a Torah scholar.*

Torah can exist among the Jewish people only to the extent that the nation is capable of evaluating the Torah scholar, the *talmid chacham* whose very personality represents a Torah presence. When it remains frozen in print, Torah can be lifeless and forlorn ח"ו: *It lives only in the Jew whose soul is molded according to the Torah's rules and principles.*

The Torah is unlimited in her depth and breadth: ארצה כארץ מדה, *longer than the earth is its measure, and broader than the sea (Iyov 11:9)* — but she must have those who will strive to draw her life-giving waters and who will discover her wellsprings. The talmid chacham is the one who always uncovers new Torah horizons. In such a manner the impression is instilled that the Torah is not a sealed, limited presence; rather, the very process of the giving of the Torah included the endless striving to bring it ever increasingly closer to human recognition. Consequently, Torah study is a constant continuation of the giving of the Torah — and generations after the Revelation at Sinai, the *talmid chacham* can relive that moment through his learning, and his very being can proclaim: הדברים שמחים כתיבתו משיני, *the words are as joyous as when they were given at Sinai.*

We dare not, however, make the mistake of thinking that this process may be treated in the same manner as if we were approaching a human code of laws. In order to master a particular science, a person must first prepare himself to evaluate that science according to its unique characteristics. Good physicians are only those who have approached medicine with a profound inner desire to study and master it. מילתא, אלקבישיהו, *those who wear garments of precious wool can appreciate their value (Shabbos 10b).* If one wishes to master Torah wisdom, he must approach it according to the nature of Torah wisdom, as a revelation of Divine will. Chazal (*Berachos 22a*) teach us that just as the Torah was given through awe and fear — with profound inner trembling — so must the Torah be studied and expounded. Only then can its study be legitimately called "Torah study," and only then can one hope to plumb a bit of its depth.

The Torah student who directs his life and study to the Torah path is the one who is crowned with the title *talmid chacham*. Torah Jewry sees in such scholars a continuation of the acceptance of the Torah through our teacher Moshe. The *beis midrash* of such a *talmid chacham* represents the *beis midrash* of Moshe, who received the Torah from the Omnipotent (*Iggeres of R' Shmuel ben Eli*). Jewry does not see before itself a person who teaches his Torah to the generation; rather, it observes the phenomenon of the Torah's being presented to the Jewish nation through the agency of the *talmid chacham*. He serves as the conduit through which the Torah streams from the Creator to the Jewish nation.

From this deep conviction, Jews have derived the fundamental principle of *emunas Chachomim*, faith in Torah sages — i.e., to believe in and be convinced of the correctness and consistency of the *daas Torah* of Israel's great men. Even when *שמאל ימין* *שמאל ימין*, *they tell you that right is left and that left is right*, when you feel that you understand better than they — and what appears to be the truth is diametrically opposed to the Torah opinions of the *Gedolei Yisroel* — nevertheless, *you dare not turn*

away from whatever they tell you (Devraim 17:11). We are not referring to understanding a human being; we are referring to understanding Torah, which has been revealed to us by means of this person, this *talmid chacham*, this great Torah scholar. Woe to the generation that seeks right and left for the Torah to point the way, but who seeks it according to its own feeble human understanding instead of according to the wisdom of the Torah itself.

How far is our generation from this quintessential principle of *emunas Chachomim*! There are even those who not only reject a ruling of the Torah leaders of the generation, but even criticize it on the grounds that the "*gedolim* do not understand clearly the issue that they have considered." And some of these critics even bear the title "*rabbi*!" If the title "*rabbi*" contains any meaning at all, it lies in the fact that it represents the strength of the Torah. How empty, therefore, is a rabbinate that is devoid of *emunahs Chachamim*.

*Without *emunas Chachomim*, faith is lacking in the Principle of all principles — in *Hashem Yisborach Himself*! Without *emunas Chachomim*, the entire concept of the Torah's meaning is lacking to us. What remains is the conception of Torah that is devoid of the revelation at Sinai. It is small wonder, then, that rabbis without *emunas Chachomim* seek to fraternize with Conservative and Reform seducers and instigators; the entire concept of "right and left" has become perverted and corrupted of knowing what is right and what is left. Whoever sees through Torah eyes becomes confounded by how possible it is for human logic to become the instrument of enormous perversity.

Isn't it time for people to consider, "What fools are the people ...?"

הוא עובר עבירות. ודוד המלך ע"ה, הרגיש את עצמו מאושר במה שדעתו לא נשתבשה עליו ואמר "הן אמת חפצת בטוחות" (תהלים נא. ח) ופירש ראבי"ע ז"ל "אעפ"י שחטאתי, אמונת לבי באלהותך לא השתבשה וזה הוא אשר תחפוץ ותרצה מן האדם."

* אמרו חז"ל "אשרי אדם שהוא גבוה מפשעיו, ולא פשעיו גבוה ממנו" (ב"ר כב. ז). וזהו כפי רעיונו הנ"ל, שיש אדם שפשעיו כבר נשתרשו בו כל כך עד שהחריבו את נפשו ושכלו והשתלטו על כל מהותו הפנימית עד שאינם מרגיש בכלל כל סתירה בין מעשיו לבין המצפון, עבירותיו גברו וגבהו מעל לראשו, מנגנונו השכלי כה נהרס ונשחת עד שאינם מגיב על כל פשע, אלא עוד מסייע לו בכך, עוזר ומריץ אותו לדבר עבירה ולמקום החטא. ואשרי אדם שהוא גבוה מפשעיו, ששכלו לא נכנע תחת יצרו, שהעבירה עדיין אינה שולטת עליו, שהוא מרגיש עוד בפשעיו ויודע שהוא חוטא, ואעפ"י שהוא עוד מחזיק בעבירתו אולם כל עוד לבו נוקפו עוד על העבירה, כל עוד יש לו עוד רגשי חרטה הרי סיכוייו עוד עמו שפעם יחזור בתשובה.

"השוחד יעור עיני חכמים" (דברים טו. יט) "אינו יוצא ידי עולמו עד שיורוהו צדק בהוראתו, ויסלף דברי צדיקים, אינו יוצא ידי עולמו עד שיודע מה שמדבר" (ספרי שם קמד. יט) כלומר, בפעם הראשונה כשהוא לוקח את השוחד, הוא מרגיש ויודע בעצמו כי שקר הוא דן, אך מפני שהוא אוהב כסף ושוחד, אינו יכול לשלוט על עצמו ולפרוש ממנו, אולם שכלו עדיין פועל אצלו, עוד לבו נוקפו ומייסרו מפני חטא השוחד, הוא יודע שהוא מעוות את הדין, רואה את עצמו שפל בעיניו שהתמכר לכסף, שמכר את נשמתו, מכר את האמת בעבור ככר לחם ונויד עדשים, אבל מצפונו עוד מייסרו, אולם במשך הזמן הוא מאבד את רגישותו, לבו מתאבן, אין לו כבר בתוכו תובעים שייסרוהו ויעוררו בו התנגדות לחטא, ולבסוף נדמה לו כי הוראתו טהורה ומאמין בצידקתו.

איש הוא בבחינת דיין תמידי כל ימי חייו. כל מעשי איש ורעיונותיו, מחשבות לבו ותנועות גופו תלויים בשיקול דעתו. החשש אם כן, מהשפעת השוחד חל על כל אר"א בנוגע לכל עניניו. חובה גדולה יותר היא על האדם הפשוט, שהוא בעל הרבר גופא, לחשוש מן השוחד - מאשר לדיין הרן בעיני הזולת.

גילויי התורה בשליטת השוחד והנגיעה מטילים צל גדול על כל כנותן ויושרן של דעות האדם ומחשבותיו הבנויות על שכלו. שהרי אין יכול האדם להגות דעות ישרות ואמיתיות, בשעה שהוא מלא שוחד ונגיעות כרימון. רק הוגי דעות וחושבי מחשבות שאין להם ידיעה נכונה עד כמה גדולה השפעת נטיית המדות והדעות לשחד את שכל האדם ולהביאו לידי עוורון וסילוף, רק אנשים כאלה שלא זכו להנות מאור תורת המוסר ואינם בקיאים בנפתולי כוחותיו הנפשיים של האדם, יכולים להאמין באמתות דעותיהם ומחשבות לבם.

לא כן אלה אשר יגעו בתורת המוסר ונתגלו להם רזי התורה בהבנת כוחות הנפש ונפתוליהם, הללו יודעים להעריך נכונה כמה אילית ומאוכזת היא התפאורתם של אלה הסבורים שהאמת נר לרגלם. כי השוחד גדול עד כדי כך שפועל בתת ההכרה של האדם. מלבד זה שהוא מעורר את עיני השכל של המשוחד, הוא עוד מתקשט בקישוטי אמת וצדק ויוצר חבילות של נימוקים וראיות המוכיחים את צדקו. ובנ"א הולכים שולל אחרי דעה זו ואינם יודעים כלל מהפח אשר הדעה המשוחדת פרשה לרגליהם.

* דבר זה אנו למדים מדברי חז"ל שהובאו לעיל, דהרי כל התנאים והאמוראים שפסלו עצמם מלדון מחמת הפחד של קבלת טובת הנאה פעוטה, לא עשו זאת אלא מפני החשש שהשוחד יטעה אותם ולא ירגישו בטעותם, וכל המסתכל הסתכלות נכונה במהלך כוחומו נפש האדם רואה את נפתולי הדיעות המשוחדות כיצד הם טופלים שקר על שקר ויוצרים תילי תילים של רעיונות ודעות, מסולפים אף הם, כדי להחזיק את השקר הראשון, עכ"ל⁵⁹.

"העובר עבירה ואינו דואג מאותה עבירה, סוף שהיא גוררת עבירות הרבה". (אבר"ח כה. ז)

הנה כאשר אנשים בעיר חוטאים בגזל ובחמס, יבוא השופט וישפטם, ענינם ויתקנם, אבל כאשר השופט יחטא ויעוות וישחית מעשיו מי ישפט אותו? כאשר אנשים בעיר חולים ונופלים למשכב, יבואו רופאי העיר וירפאום אבל כאשר הרופאים בעצמם חולים מי ירפא ומי יחלים? אם פורצת שריפה בעיר, יבואו הכבאים ויכבו את האש אבל אם תפרוץ השריפה בבית הכבאים והציוד שלהם והמכשירים יעלו באש מי יכבה? כאשר האדם עשה עבירה ועוד לא פגע בשכלו, יבוא שכלו ויעוררו וייסרוהו עד שירפאו, אבל אם גם השכל נפגע איך יירפא? איך ישוב בתשובה?

האדם צריך לפחד לא רק מן העבירה עצמה שהוא עושה ומן העונש שיבוא לו על כך, אלא עוד יותר יפחד ממה שהעבירה מטמטמת את לבו, מטשטשת את דעתו, משבשת את שכלו, מעוותת את נשמתו ופוגמת. אם שכלו משתבש, הריהו פותח כבר לכל העבירות שבעולם ואין מי שיוכל לעכבו ולעצרו, שכן כל גופו וכל בנינו הרוחני נופל בשבי ותחת שלטון היצר.

* ידיעה זו חייבת להפחיד ולהרתיע את האדם, עליו לדעת תמיד, ולשנן לעצמו בלי הפסק, כי הוא נברא מאת הקב"ה ישר, ואילו העבירה מעקמתו, עיי העבירה הוא גורם לשכלו שישתבש, הוא גורם שכל

מחשבתו תתעקם עד שתמיד לא יוכל לחשוב בצורה ישרה ולקלוע אל נקודת האמת, עיי העבירה הוא הופך את השכל ממכשיר שצריך לכוונו לדרך הישר והטוב לגורם המסיתו ומדרבנו לדבר עבירה, כי השכל המשובש יתייצב לו תמיד כסניגור למעשיו, תמיד ימצא לו צידוק למה

Similarly with wisdom. If Reuven says that Shimon is wise, we need to know how wise Reuven is to get a picture of Shimon's wisdom. If Rabbi Akiva Eger said that someone is wise, we have a clearer picture of the person's wisdom. All the more so, if we heard the Rambam say that someone is wise, we know that the person has much wisdom.

With the above in mind, said the Chofetz Chayim, we can gain a deeper understanding of this verse. The Almighty Himself, the Omniscient One, testifies that a person is wise. This person must have the ultimate in wisdom that is possible for a human to have. Even so, the Torah states about him that bribery will blind him. Regardless of how wise any mortal is once he is biased he will not be able to see. (Chofetz Chayim al Hatorah)

This refers even to a small bribe. All the more so to a large one. There is no greater bias than our desire to see ourselves in a positive light. We do not want to see any faults in ourselves, and we want to think that we are full of virtues. This bias will prevent us from taking an honest look at ourselves and objectively finding our faults and limitations. But self-improvement is the goal of our

existence and because it is so important we must force ourselves to reject the bribery of our own bias. Make every effort to view yourself as if you were reviewing the life of a complete stranger about whom you are totally objective. Only when you see where and who you really are can you grow spiritually and improve your character traits.

Rabbi Avraham of Sochotchov commented that there is a major difference between a person who is blind and a person who is prejudiced because of some bias. When a person is blind, he realizes it and will ask someone who can see to help him. But if a person has a bias, the bias blinds him to such an extent that he does not even realize that he is blind. He feels that what he perceives is reality and will refuse to listen to others.

There are many types of bribes that distort our judgment. We are not referring to an out and out bribe. Any bias will cause us to view things in a way that will fit our particular bias. This is especially true when someone tries to point out our mistakes and faults. We all want to feel that we are correct. Awareness of our own blindness is the first step in overcoming it. When someone tells you something that goes against your bias, weigh the matter very carefully. Remember that bias blinds. Just because you do not immediately recognize a fault does not mean that you do not have it. If necessary, consult a few other people.

האדם עומד בפני ניסיון האמת יום-יום. ניקח לדוגמה את העישון. אין אדם שאינו יודע את נזקו, אנשים מקבלים מחלות, לאנשים אחרים זה גורם הפרעות גופניות שונות, ולמרות הכל אחת התעשיות הגדולות במדינה היא העישון. ולא רק זאת אלא שאלפים מצטרפים מדי שבוע למעגל המעשנים למרות האזהרות המודפסות על הקופסאות. כולם יודעים את האמת ולא רק זאת, אין מדובר כאן בטיפשות, מדובר כאן באנשים חכמים ומשכילים ואף רופאים. מכאן המסקנה: אדם הנתקף בתאוה מתעלם מהאמת כי האמת מפריעה למילוי רצונו.

כללו של דבר: האמת - גם כשהיא מרה כלענה עדיפה על פני השקר המתוק ביותר.

יוסלף דברי צדיקים, "שלא ידע מה מדבר". דהיינו שיהיה שקוע כל כך בשוחד, החטא פעל והפעיל עליו רושם כה עמוק עד שדעתו נשתנה ושכלו שובש, והוא מדבר דברים משובשים ולא ירגיש מה מדבר, לא יחוש שהכוב מדבר מתוך גרונו, וזהו מה שאמרו "איני יודע מה שמדבר", בלומר אינו יודע ואינו מכיר עומק כוחות נפשו, אינו יודע עד כמה

נתקלקל, עד כמה דברי שטות הוא מדבר, עד כמה נתדרדר וירד מדרג הישר, עיוור הוא בנפשו.

ובהגות הגר"א ז"ל (שם) נאמר "אינו יוצא מידי עולמו עד שלא ידע מה מדברים". היינו אם יבואו מוכיחים בעלי צדק, חכמים ונבונים טהורי לב הרחוקים משוחד, ויבררו לו שהוא משוחד ושכלו נשתבש, אז לא יבין מה שמדברים, כבר אבד את משקל השכל ורגש הישר והאמת עד שזרה לו כל השפה של האמת ואנשי האמת, שכלו טבע ושקע כל כך בשוחד עד שנתקלקלו לו כלי האזנה, עד שלא יוכל להבין את עצמו ואת אחרים.

וכאשר רואה האדם תמונה זו, מה שקורה לאדם כשהוא מתפתה לעבירת השוחד, כי אז צריך שפחד ומורא יאחזו בו ויקבל על עצמו להתרחק מהשוחד.

("אור חדש" מתוך מאמר "אינו יודע מה מדבר ומה מדברים")

שן אור משפטים דינאל ר' אהרן 30

והרי לאמיתו של דבר, כל איש ואיש הוא בבחינת דיין תמידי כל ימי חייו, כי כל מעשי האדם, כל רעיונותיו, ומחשבות לבו, כל תנועות גופו ונפשו, הבאים מתוך בחירתו, במה שנוגע בין אדם למקום ובין אדם לחברו ואף במה שנוגע בינו לבין עצמו - כולם תלויים הם בשיקול דעתו והכרעת שכלו לשפוט עליהם ולהכריע עד כמה מתאימים הם למסלול החיים המתווה על פי תורת ה', מקור האמת והצדק, המקיף את כל החיים כולם.

גילויי התורה בשליטת השוחד מלמדת אותנו עד כמה עלינו להיות זהירים בכל מעשינו, כוונותינו ומחשבותינו. וצריכים אנו לבדוק אם יש קורטוב של אמת בכל השקפת עולמנו.

רק הוגי דעות וחושבי מחשבות שאין להם ידיעה נכונה עד כמה

גדולה נטיית המידות והדעות לשחד את שכל האדם ולהביאו לידי עיוורון וסילוף, יכולים להתפאר שהינם אובייקטיביים בדיעותיהם והאמת נר לרגלם. רק אנשים כאלה שלא זכו ליהנות מאור תורת המוסר ואינם בקיאים בנפתולי כוחותיו הפסיכולוגיים של האדם, יכולים להאמין באמיתות דיעותיהם ומחשבות ליבם. לא כן אלה אשר יגעו בתורת המוסר ומצאו בה הרבה מן הידיעות העמוקות והרחבות, שניגלו להם מדברי התורה ורו"ל, בהבנת כוחות נפש האדם ונפתוליהם, הללו יודעים להעריך את ערך האובייקטיביות הזאת וכמה מן התמימות והמגוון ישנה בהתפארות זאת.

הדיעה המשוחדת פועלת באדם שלא בידיעתו ושלא מדעתו, ומלבד זה שהיא מעוותת את עיני השכל של האיש המשוחד עד שאינן רואות את השקר והזיוף שבקרבה, עוד מתקשטת היא בקישוטי האמת והצדק ויוצרת חבילות חבילות של נימוקים וראיות המוכיחים את צדקה, מבלי שבעליה ידע וירגיש כלל ששרוי הוא בטעות שהטעתו דעתו המשוחדת. בטוח הוא בנפשו שהולך הנחו בדרך האמת ואינו יודע שנפל בפח אשר הדיעה המשוחדת פרשה לרגליו.

מדברי חז"ל אנו למדים, שהרי כל אותם התנאים והאמוראים שפסלו את עצמם לדין מחמת הפחד של קבלת טובת הנאה פעוטה, לא עשו זאת אלא מפני החשש שהשוחד יטעה אותם ולא ירגישו בטעותם. וכל המסתכל הסתכלות נכונה במהלך כוחות נפש האדם, רואה את נפתולי המידות והדעות המשוחדות, כיצד הם טופלים שקר על שקר ויוצרים תלי-תילים של רעיונות ודעות, מסולפים אף הם, כדי להחזיק את השקר הראשון.

32 The Modern Malaise

The Rambam in *Hilchos Deios* writes (2:1) that just as there are diseases of the body, *cholei baguf*, of varying degrees and severity, there are also diseases of the soul, *cholei hanefashos*, of varying degrees and severity. He says that a defect in character is a disease of the soul.

It follows, therefore, that we are living today in a sick world, a world that has completely denigrated and demeaned the human being, a world that says, "What fools these mortals be!" We won't mention the name of the man who wrote this line, but the whole modern world subscribes to it. It beats us down and drums the most ridiculous foolishness and the most blatant inanities into our heads. It trains us to accept habitual lies without cognizance of what we are doing and strips us of the power to resist.

* Take, for example, a famous company that manufactures and distributes rotten cigarettes that are unhealthy, destructive little sticks of garbage. But the company wants us to buy them, very many of them. The company hires a battery of psychiatrists and spends millions of dollars to figure out how to make us do this self-destructive thing, and they come up with the idea of creating an image associating Marlboro with

a cowboy. The Marlboro man. So when I go into the store, I will think, I'm a cowboy, I want to be a cowboy on a horse. And so I'll buy Marlboros.

What kind of insanity is this? I'm a cowboy? What do I have to do with a cowboy? What do I have to do with a horse? But it doesn't matter. They just bang into everyone's head because they see us all as members of the herd. They'll train and condition us; after a while we'll ask for Marlboro. They'll build fantasies in our minds, fantasies that have no connection to reality. They'll make us think we're cowboys.

be. And they are doing it. Believe me, they are doing it.

The Western world is covered with a thick blanket of *shekarim*. We breathe in the contaminated air, and the next thing we know, the most important thing is to have a car and possessions, to enjoy material experiences. We lose sight of the inner light of creation, of its essence, its meaning, its boundless depth.

But if you could only swing the pendulum the other way, to the other extreme, if we would see the *kavod* of the Almighty in everything, if we would feel the pressure of the Divine in everything, the world would appear entirely different.

35

136 WITH HEARTS FULL OF LOVE

R. Sabar

There is a well-known saying of Rav Elchanan Wasserman regarding *emunah*. Every child, he points out, is obligated to believe in the Ribono Shel Olam. It's the first *mitzvah* in the Torah. And so just about every child, upon reaching bar mitzvah and bas mitzvah, becomes a believer. He believes in the Ribono Shel Olam. He believes in *hashgachah pratis*. He believes in *s'char va'onesh*. Most children do not have problems with *emunah*. Yet we find that Aristotle, who according to the Rambam reached

התשובה: השוחד - שוחד החיים. התאוות של חיי העולם הזה משכיחות מן האדם את העתיד לבא; הן מערפלות ומבלבלות את עיניו והרגשיו לראות את האמת ולערוך את חשבונו של עולם ולעשות תשובה. כשם ששוחד כספים מבלבל את מחשבתו של הדין לשפוט דין צדק כן תאוות החיים, מאווי התענוגות בעולם החולף מבלבלות את האדם ומונעות ממנו לראות ולהסיק את המסקנה, כי כל אדם סופו למות, ועליו יהיה ליתן דין וחשבון לפני שופט כל הארץ. ועל כן מוטלת על האדם החובה לשוב בתשובה לפני מותו. ומי יודע מתי הוא העת...

הרצון העז לחיות ולהנות מ"העולם הזה" הם המעוררים את עיני השכל של האדם לראות ולחוש את האמת, כי סוף האדם לשוב אל העפר, ולהחזיר את הנשמה הטהורה ליצורה, וכי עליו יהיה ליתן דין וחשבון מפורט על כל מעשה ודבור.

והנה מה שכתוב בספר "אורחות הראש" (אות לא): זכור יום המות תמיד וצידה לדרך הכן, ושים בין עיניך שני אלה תמיד ויהיו מזומנים לך ליום הפירוד. ומטתך בדמעה תמסה ויבהילוך רעיונך, מדי זכרך חרדת ר' יוחנן בן זכאי ז"ל. והיינו כונת הדברים של הראש ז"ל, לעורר את האדם מתרדמת הרצונות והחמדות, ולהשכיל את דעתו, כי עליו לחשוש ולירא מיום המות אשר בו יצטרך למסור לפני בית הדין דלמעלה, על מעשיו בהאי עלמא. וכן על האדם להתעורר וללמוד אורחות חיים ומבטו יהיה אל העתיד ההולך וקרוב, וילמד מר' יוחנן בן זכאי, עד כמה הוא חשש ופחד מן המשפט, מיום הדין הנורא, ומה נענה אנו?...

34

רבי ישראל סלנטר זצ"ל היה אומר, כי כל אדם הוא דיין על עצמו, ועליו לדון לפני כל מעשה ומעשה שהוא עומד לעשות, אם המעשה תואם עם הדין ואת ההלכה, או לא. אולם, איך יכול אדם לדון ולהחליט אם מעשיו טובים או גרועים, לאחר שהשוחד של האות עונג החיים מטה ומבלבל את שכלו לצד העינוגים והרצונות?

עיקר החיזוק באמונה ולימוד המוסר

באדם יש כחות סותרים: מצד אחד: כח החומר, הרצונות והתאוות. ולעומת כך, יש באדם כוחות השכל ואור הנשמה. תפקיד השכל להכריע את החומר ולהכניעו; המלחמה קשה מאוד, כי רבים הפיתויים בעולם שלפנינו, והם מפעילים את כל כחם כדי להעביר את דעת האדם והם מבלבלים את שכלו. איך יוכל האדם להתחזק ולעמוד מול עננים כבדים המכסים את יצר הטוב ואת הנשמה הטהורה? איך אפשר להלחם ולנצח את החמדות ואת הפיתויים אשר הם כה רבים וקשים? - על האדם להתחזק באמונה, ועליו לדעת, כי על כך יש צורך וחובה, לחזור ולשנן לעצמו כל העת ללא הרף, כי ה"אלף" הוא האמונה וכן ה"תיו" הוא אמונה.

36

levels of wisdom approaching prophecy, this great Aristotle had problems with *emunah*. Aristotle could not convince himself that there was a Ribono Shel Olam. So if the great Aristotle with all his wisdom couldn't arrive at *emunah* in a conclusive way, how can we expect a bar mitzvah boy or bas mitzvah girl to have *emunah*? This is Rav Elchanan's provocative question.

Rav Elchanan also asks another question. The Torah tells us in the third *parashah* of Krias Shema (Bamidbar 15:39), "You shall not stray after your eye or after your hearts." And the Gemara says (Berachos 12b) that the words "after your hearts" are a prohibition against *minus*, heresy. But heresy is a false ideology. It is an

intellectual transgression. Why then does the Torah speak about "after your hearts"? It should rather have said "after your brains" or "after your intellect." What is the connection between heresy and the heart?

* Rav Elchanan famously answers that the root of heresy is emotional rather than intellectual. Belief in the Ribono Shel Olam is the most natural thing in the world. It is inconceivable that all of the incredible things in creation came to be without a Creator.

✧ A heretic, however, is someone who wants to live his life without anyone telling him what to do. So he construes all kinds of questions and arguments in order to deny the existence of the Ribono Shel Olam. But it is not his intellect that is denying it. It is his character and his emotions. That is why the Torah tells us not to follow our hearts. It is the desires of the heart that lead to heresy.

✧ It is important, therefore, to teach a child about *emunah* at a very young age, because the younger the child the less emotional resistance he will have to belief in the Ribono Shel Olam. The younger he is the more natural this belief will be, and once it is deeply ingrained, it will remain with him for the rest of his life. If you tell him about Yetzias Mitzraim, he will have no problem accepting it, because he is too young to want to cast off the obligation of the human being to his Creator.

Rav Yisrael Salanter devotes his *Iggeres Hamussar* to explaining the powers of enticement of *gashmiyus* through fantasy and falsifying reality. It is clear that *emunah* results in surrendering to the spiritual aspect of existence so that one's abstract inner dimension of self becomes tangible; in some measure, the *ma'amin* actually touches and feels *ruchniyus*. This is called *emunah chushis*, and only when one achieves this level does *gashmiyus* lose its power of enticement.

Internalizing *Emunah*

R' Mattisyahu says repeatedly, "Intellectual conviction is not the issue, rather the lack of *internalizing* what is inherently known."

We must internalize the *emunah* that is ingrained deep within every Jew and obscured for the purpose of *bechirah*. Acceptance of *Ma'amad Har Sinai* as historical fact is included in this education, but there is no need to prove it or debate its authenticity, since it is automatically absorbed in the heart as part of life.

✧ In today's mixed-up world, many children who come from *frum* homes do not absorb *emunah* in the ideal manner, perhaps because

their parents are victims of the materialistic culture surrounding them. These children may lose some of the innate purity necessary to be naturally instilled with true *emunah*, and will require extreme intervention to awaken their obscured *pintele Yid*.

✧ For those who were brought up in an atmosphere of *kedushah*, living *emunah* is the ultimate assurance. If one is certain that *ruchniyus* is real, and he knows that we are the *Am Hanivchar*, he will understand that his life is spiritual and eternal and never associate it with the shallow lives of others.

The proposed goal of teaching *emunah* to children using logical proofs is that instead of feeling as if they are being taught to blindly comply with the value system of their teachers and parents, they view *emunah* as their own value system, arrived at with logical conclusions. This concept, however, does not address the crux of *emunah*—that it is beyond logic and exclusive to Klal Yisrael.

43 Additionally, the *yetzer hara* does not entice man with logical arguments against *emunah*; its power is portraying the material, physical world as real life. Logic alone cannot combat it. Although we may be fully cognizant of what is wrong and why, we can still perceive something wrong as right because of its material appeal.

Raw Walle on Chumash

When Adam was created, good and evil were clearly defined. After he sinned by eating from the *Eitz Hadaas*, evil entered his body and became part of his spiritual makeup, which made it much more difficult for him to distinguish between good and evil. Fortunately, as we will see, this confusion is a malady that is limited to the heart.

✧ The *Chovos Halevavos* tells us (*Avodas HaElokim* Ch. 5) that our intellect does not suffer from this confusion. Moreover, it is clear from his words that the intellect is the tool we were given to navigate our way through this world without crashing into the roadblocks of

evil that were erected after Adam's sin: "One is to acknowledge Hashem by way of his intellect... What brings a person to this acknowledgment is clarity of the fact that **Hashem implanted in the intellect the ability to recognize the praiseworthiness of truth and the deceit of falsehood, and the value of choosing good and refraining from evil.**" What people refer to as the "conscience" should more correctly be labeled "the intellect granted by the Creator."

42 The intellect's ability to guide a person can be hijacked, however. This potential pitfall is spelled out in this week's *parashah*: Do not accept a bribe (*shochad*), for a bribe blinds the eyes of the wise. The Gemara (*Kesubos* 105b) explains that the word "shochad" is actually a compound word: "shehu chad, that he is one." A judge who accepts a bribe becomes one with the person who offered the bribe, and consequently does not have the ability to evaluate the situation objectively.

✧ When a person's hand accepts a bribe, his intellect becomes paralyzed. But a bribe does not have to take the form of money being

"A bribe does not have to take the form of money being transferred from hand to hand. Our heart's desires are one of the biggest bribes that can be offered to us."

transferred from hand to hand. Our heart's desires are one of the biggest bribes that can be offered to us. These, too, can cause our hearts and minds to become one and prevent the intellect from being able to accurately assess the situation.

✧ Our intellect can be compared to a compass. The needle of a compass always points to the north, but if you place a small magnet next to the compass, it will throw off its ability to point in the right direction. Likewise, when we place a small desire next to our intellect, it throws off our ability to point in the right direction and hinders our capability to navigate life successfully.

✧ So what are we supposed to do? How can we know that what our intellect tells us is really true? The answer to this question can also be found in the *Chovos Halevavos* (*ibid.* Ch. 3): It was for this reason that we were given the Torah, which is the ultimate

compass. It was given to us by the Creator, and therefore is certainly not adulterated by human desires. He Who created the *maze* also gave us the guide to find our way through it. Even if we ourselves have not succeeded in mastering the Torah's guide for living, we always have our Torah leaders who are happy to show us the way. (*Daas Shlomo*, unpublished manuscript)